
Kürt Kimliğinin İslamlaşma Süreci: Kürt Haması Mümkün mü?

Emrullah Uslu^o

Giriş

Kürt sorunu Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun en önemli ve en uzun ömürlü sorunlarından biri. Ulus devlet temelinde bir bağımsız devlet kurma mücadelesi süresince değişik evrelerden geçen Kürt örgütleri, dönemin koşullarına göre değişik stratejiler benimsediler. Sadece Türkiye'de, terör stratejisini kullanan PKK'nın bağımsızlık mücadelesi iddiasıyla geçen 25 yılda 35 bin kişi hayatını kaybetti. Batılı devletlerin ve politik gözlemcilerin Türkiye'deki Kürt sorununa ilgi göstermelerinin en önemli nedenlerinden biri de PKK'nın başlattığı bu savaştı. PKK'nın örgütsel yapısı, ideolojik tercihi ve benimsediği seküler kimliğinden hareketle Batılı entellektüeller, Kürtlerin yaşamlarında dinin etkisine bakmaksızın Kürt toplumunu seküler, modern ve fakat içinde yaşadıkları ulus devletler tarafından baskı altında tutulan bir toplum olarak kabul ettiler. Bu çerçevede, seküler Kürt örgütlerini de Kürtlerin çoğunluğunu temsil eden örgütler olarak görmekteler. Daha doğru bir ifadeyle, dini kimliği ağır basan örgütlerin Kürt toplumu üzerindeki etkisini küçük görmek gibi bir eğilim söz konusudur. Bu konuda yapılan çalışmaların çoğu, Kürt sorununu sekülerist bir perspektiften anlatmaktadır.

Diğer çalışmaların aksine bu çalışmada Kürt kimliğinin öteki yüzü, İslamcı yüzü, anlatılmaya çalışılacaktır. Türkiyedeki diğer etnik toplumlarla kıyaslandığında, Kürt toplumunun en dindar toplumlardan biri olduğu, dinin Kürt ya-

^o Utah Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi'nde doktora öğrencisi.

şamının ve kimliğini derinden etkilediği bilinmektedir. Bu etkileme seküler bir iddiayla yola çıkan PKK'yı bile derinden etkilemiştir. Örneğin, 1980'lerde Marksist bir örgüt olarak kurulan ve bu amaç uğruna eylemler yapan PKK, Kürt toplumunun dindar kimliğini değiştirmek, onları sekülerleştirmek amacıyla dine karşı açıkça savaş açmıştı. Ancak dine karşı bir söylemle geniş Kürt kitlelerini karşısına alacağını, bunların PKK'ya destek vermeyeceğini anladı ve bu tutumundan vazgeçmek zorunda kaldı. 1990'lı yıllarda Kürt İmamlar Birliği adlı dini kimlikli bir yan örgüt kurarak, Kürt halkının PKK'ya karşı sempatisini kazanmaya çalıştı.

Bunun yanında, PKK'nın Kürtlerin dini kimliğine savaş açtığı dönemlerde bu kimliği savunan Kürt Hizbullah'ı doğdu. Kürt İslamı vurgusu sayesinde bazı şehirlerde PKK'nın etkinliğini dahi kırarak bir desteğe ulaşabildi.

Bu perspektiften hareketle, Kürt sorununun en önemli ve birbiriyle ilişkili iki unsurunun İslam dini ve Kürt milliyetçiliği olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda, tartışılması gereken ana sorun şu: Seküler ve İslamcı Kürt kimliklerinin ne zaman ve hangi koşullar altında karşı karşıya geldiğini ve hangi şartlar altında aynı düzlemde, birlikte hareket ettiklerinin analiz edilmesi gerekiyor. Bu bağlamda cevaplanması gereken sorular şunlar: İslamcı bilinç Kürt kimliğinin içine nasıl geçiyor? Ne zaman ve hangi şartlar altında radikal İslamcı ya da etnik-seküler Kürt kimliği baskın hale geliyor? En önemli soru da şu: Önümüzdeki yıllarda ne tarz bir Kürt milliyetçiliğiyle karşılaşacağız? PKK'nın gelişimine katkıda bulunduğu seküler Kürt kimliği mi baskın olacak yoksa Hamas benzeri bir Kürt milliyetçiliği mi doğmakta?

Bu soruları, Kürt milliyetçiliğinin gelişimi sürecinde önemli izler bırakmış olaylar çerçevesinden hareketle cevaplamaya çalışacağız. Bu kapsamda Şeyh Said İsyanı bir arka plan olarak ele alınıp, Kürt kimliğinin dini kimlikle olan ilişkisi incelenecektir. Bunun yanında Şeyh Said olayının batılı kaynaklar ve Kürtçü entellektüeller tarafından dini bağlamından koparılıp seküler bir kimlik isyanıymış gibi anlatılması incelenecektir. İkinci örnek olay olarak PKK'daki kimlik dönüşümü, İslamı dışlamadan İslama sarılmaya varan süreç ele alınacak buradan hareketle dinin etkisi analiz edilecektir. Üçüncü aşamada, Kürt İslamcı hareketleri ele alınacak ve onların Kürt milliyetçiliği üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

Şeyh Said İsyanı

Kürt milliyetçiliği hakkındaki literatürde genel kabul gören fikir şeyhler ve mecler gibi dini önderlerin Kürt toplumu üzerindeki etkilerinden söz edilir. Şeyh Ubeydulalh ve Şeyh Said gibi dini liderler, seküler Kürt milliyetçiliğinin de öncüsü gibi gösterilir. Ancak dini bir liderin nasıl olup da seküler Kürt milliyetçiliğinin öncüsü olduğu konusunda doyurucu bir tartışma mevcut değildir. Bir başka anlatımla, 20. yüzyılın ilk döneminde Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki Nakşibendi-Sufi yapılanmanın milliyetçi mesajların taşıyıcılığına aracılık ettiği konusunda literatürde bir oydaşma söz konusu. Ancak, aynı

literatür, Nakşibendi yapıların erken dönem Kürt milliyetçiliği üzerindeki araçsal rolü ile gelişmeye başlayan bu dönem milliyetçiliğini de seküler milliyetçilik olarak görür.

Bu anlamda literatür Kürt toplumunun dini kimliğinin Kürt milliyetçiliğine nasıl eklenmediği hakkında derinlemesine analizler sunmaz. Örneğin Jwaideh, Kürt yaşamında dini önderler olarak şeyh ailelerinin önemini kabul eder ve hatta Şeyh Ubeydullah ve Şeyh Said ailelerinin en önemli iki Kürt milliyetçisi aile olduğunu iddia eder. Ama, bu ailelerin desteklediği Kürt milliyetçiliğinin seküler bir milliyetçilik olduğunu kabul eder.¹ Jwaideh, Kürt literatüründe önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilen doktora çalışmasında İslam'ın Kürt milliyetçiliği üzerindeki etkisinin çok sınırlı olduğunu ima eder. Şeyh Said isyanı ile ilgili olarak, "Kürtlerin bir bütün olarak Kürt kimliklerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu iddia eder ve bir modern konsept olarak Kürt milliyetçi doktrininin Kürtler üzerinde hassasiyet yarattığını; onların kimliklerini bırakmaya yönelik zorlamaları kabul etmeyeceklerini ifade eder."² Jwaideh, Türk devletinin sekülerleşme ve Batılılaşma politikalarının Kürt entellektüeller tarafından da red edilmediğini iddia eder.³ Şeyh Said İsyanı'nın temel nedeninin Kemalist devletin Kürtlere karşı Türkleştirme politikaları olduğunu belirtir. Örnek olarak da isyandan önce Kürt aşiret liderlerinin, aydınların ve öteki Kürt milliyetçilerinin Batı Anadolu'ya sürgüne gönderildiğini; Kürt dilinin yasaklandığını öne sürer. Jwaideh, halifeliğin kaldırılmasının İslami duyarlılığı ağır basan Şeyh Said'in üzerinde önemli bir etki yaratmış olabileceğini, ancak Kürt milliyetçilerinin çoğunluğunun dine bağlılığı çok da önemsemediğini ifade eder.⁴

Görüldüğü gibi, Jwaideh din ile Kürt milliyetçiliği arasında mesafe koymaya özen gösteriyor. Jwaideh'nin yolunu takip eden Robert Olson⁵ ve Michael Gunter⁶ da Kürt milliyetçiliğini seküler bir milliyetçilik olarak okumayı tercih eder. Seküler Kürt entellektüellerin görüşlerini tartışmaya bile gerek yok. Örneğin Hamit Bozaslan,⁷ Gulistan Gurbey, Ferhad İbrahim⁸ de Kürt milliyetçiliğinin seküler bir milliyetçilik olduğu konusunda hemfikirdirler.

¹ Wadie Jwaideh, *The Kurdish Nationalist Movement: Its Origins and Developments*, (Doktora Tezi, Syracuse University, 1960) s. 598

² ibid. s. 612

³ Ibid. s. 613

⁴ ibid. s. 614

⁵ Robert Olson, *The Emergence of Kurdish Nationalism 1880-1925*, (Austin: University of Texas Press, 1989)

⁶ Michael M. Gunter, *The Kurds and the Future of Turkey*, (New York: St. Martin's Press, , 1997)

⁷ Hamit Bozaslan, "Why the Armed Struggle?" understanding the Violence in Kurdistan of Turkey," in *The Kurdish Conflict in Turkey Obstacles and Changes for Peace and Democracy*, Ferhad İbrahim and Gulistan Gurbey (eds.) (New York: St. Martin's Press, 2002) s. 17-30

⁸ Ferhad İbrahim and Gulistan Gurbey (eds.) *The Kurdish Conflict in Turkey Obstacles and Changes for Peace and Democracy*, (New York: St. Martin's Press, 2002)

Olson, Şeyh Said isyanının milliyetçi bir isyan olduğunu vurgular. Fakat isyanın mobilizasyon ve propaganda sembollerinin dini sembollerden oluştuğunu vurgular. Olson, bu isyanın Türk bilim çevrelerince dini bir isyan olduğunda ısrarcı olduklarını da kayda geçirir.⁹ Aslında isyanın İslamcı mı, yoksa milliyetçi mi olduğu konusunda her iki görüşü de destekleyen tarihi belgeler mevcuttur. Örneğin Şubat 1925'te Hacı Bekir Ağazade Mûhammed önderliğinde 15 Kürt alimi, İstanbul'da bir beyanname yayınlarlar:

“Türk Cumhuriyeti'nin İslamiyyet'e muğayir ahwal ve hareketi ve bilhassa muhibb-i İslamiyyet olan Kürt eşraf ve hanedanına reva görmekte olduğu mezalim ve hakaret ve kin ve nefret birkaç seneden beri gazete ve ewraq-i remiyyelerinde okunuyor. Ve bunlar Ermeniler'e yaptığı muameleyi Kürt müteneffizanına da bir muamele yapmak fikrinde oldukları ve hatta geçen sene içtima eden Meclis-i Mebusan'da bu hususun müzakere kılındığı ve karar verildiği de mewsuq-i menabiden istihbar kılınmış ve buna dair de birçok alaim mesbuq ve mewcud olmuştur. Salabet-i İslamiyye ve asabiyyet-i Kürdiyyesi galeyana gelen birçok zevat bir Cemiyet-i İslamiyye teşkil ederek müstaqil bir İslam hükûmeti vücûda getirmek fikrindedirler. İşte İslamiyyet'ten fersah fersah iraq olan, aded-i qadim putperestlik dini ihya ve ayin-i metrukelerini icraya hatwe atan bu Türk Laik Hükûmeti'nin izmihlaline çalışanlara an semî'ul- qelb muawenet-i maddiyye ve bedeniyyede bulunacağımızı ve bu uğurda icab eden her türlü fedakarlığı ifade tereddüt ve rehavet göstermeyeceğimizi ve emin olduğumuz her ferdi, her zatı bu hususa tahriq ve teşwiq edeceğimizi taahhüd eylediğimizden iş bu taahhüdnamenin zi'rini bitawerriza imza ve tehmîr eyleriz.”¹⁰

Mektuptan da anlaşılacağı üzere Kürtlük bilinci aslında hükümet politikalarıyla irtibatlı bir reaksiyon duygusuyla birlikte vurgulanmaktadır. Bir başka anlamıyla, aslında Şeyh Said İsyan'ı Kürt milliyetçiliğinin duygusal motivasyonu ve ortak bir milliyetçilik bilinciyle planlanmış bir isyandan çok, dönemin hükümet politikalarına tepki olarak gelişen bir isyan gibi görünüyor. Zaten Şeyh Said'in torunu da isyana yönelik bir hazırlık olmadığını; ancak Şeyh Said'in “rejim hakkında, buna itaat lazım gelmez, çünkü Allah'ı tanımıyor, milletin de o idareye karşı çıkması lazım. ‘Allah'a isyan edene millet de isyan etsin” diye bir hadisi şerif var, bunlar “Şeriatı kaldırdı, Kuran hükmünü kaldırdı, rakıyı, faizi serbest etti. Bunlar hep Allaha isyan etmektir. Hadise göre, bunları kabul etmeyeceksin. Şeyh Said Efendinin fikri buydu. Rejimin değişmesini istiyordu” der.¹¹

Şeyh Said'in doğu illerindeki nüfuzlu din adamlarına gönderdiği “Kıyâma dâvet” mektubunda da şu çağrıya yer verilir: “Kurulduğu günden beri din-i mübin-i Ahmedî'nin (sav) temellerini yıkmaya çalışan Türk Cumhuriyeti Reisi M. Kemal ve arkadaşlarının, Kur'ân'ın ahkâmına aykırı hareket ederek, Allah ve Peygam-

⁹ Robert Olson, *The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880-1925* (Austin: University of Texas Press, 1989)

¹⁰ İbrahim Sediyanı, “Şeyh Sâid Kıyâmı-1,” *Haksöz*, 18 Haziran 2006

¹¹ “Şeyh Said'in yaşayan tek çocuğu isyan günlerini anlatıyor” *ANF agency*, 23. Mayıs 2007.

beri inkâr ettikleri ve Halife-i İslâmî (Abdülmecid Efendi) sürdükleri için, gayr-ı meşrû olan bu idarenin yıkılmasının, bütün İslâmlar üzerinde farzdır. Cumhuriyetin başında olanların ve Cumhuriyete tâbi olanların mal ve canlarının Şeriat-ı Garrâ-ı Ahmediye'ye göre helâl olduğu, birçok ulemâ ve meşâyihin istişaresiyle kararlaştırılmıştır.”¹²

Bu çerçeveden bakıldığında şu kanıya varılabilir: her ne kadar Kürt milliyetçileri Şeyh Said isyanını Kürt milliyetçiliğinin bir mihenk taşı olarak kabul ediyor; onu milliyetçi bir isyan olarak tanımlıyorlarsa da isyanda İslami kimlik daha ağır basar. İsyanın lider kadrosunun Şeyh Said'in akraba aşiretlerinden olduğunu görülür. Örneğin isyanın önemli liderlerinden Cibrili Halit Bey, Şehy Said'in kayınbiraderidir. Cibrili Kasım Bey Halit Bey'in kardeşi, Said'in oğlu Abdullah ve diğer oğulları ile akraba çervesi isyanın kritik organizatörleri arasında görülür. İsyanın organizasyon komitesinde Said'in akraba çervesinden başka lider yok denecek kadar azdır. Her ne kadar milliyetçi Azadi örgütü entellektüel destek vermişse de onların isyanın planlama ve yürütülmesi aşamasındaki rollerinin ne dercede önemli olduğu tartışmalıdır.¹³ Zaten Şeyh Said de mahkeme sırasında verdiği ifadesinde, bağımsız Kürt devleti kurma amacının olduğu iddiasını reddetmiş amacını halifelüğün kaldırılmasını ve İslami hükümlerin yeniden yürürlüğe konması şeklinde açıklamıştır.¹⁴ Burada karıştırılan nokta Said'in Kürtlerin özgürlüğüne ilişkin ifadeleriyle bağımsız bir Kürt devleti kurmak arasında kurulan paralelliktir. Kürtlerin özgürlüğünü talep etmek pekala o günkü kontekste uygulanan Kemalist politikalardan vazgeçilmesi isteğini de kastedebilir. Bazı kaynaklarda Said'in bir takım Türk din adamlarına da mektuplar yazarak onları isyana katılmaya çağırdığı ifade edilse de bunların doğruluk dereceleri kuşkuludur. Bu mektuplardan en bilinenlerden biri de Said (Kürdi) Nursi'ye gider. Nursi: İhtilâl ve isyan hareketlerine 'sizin nüfuzunuz kuvvetlidir' diyerek, yardım isteyen Şeyh Said'in mektubuna, 'Türk milleti asırlardan beri İslâmiyet'e hizmet etmiş ve çok velîler yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılınç çekilmez; siz de çekmeyiniz, teşebbüsünüzden vazgeçiniz. Millet, irşad ve tenvir edilmelidir" diye cevap gönderir.¹⁵

Kürtlerin yaşamında dinin önemine vurgu yapan Batılı Kürdologlar da mevcuttur. Bunlardan McDowall ve Bruinessen, Kürt yaşamında İslam'ın ağırlığını kabul ederler. Bruinessen Şeyh Said isyanından sonraki dönemde Kürt milliyetçiliğinin İslam'la olan birlikteliğini 1980'lere kadar kaybettiğini vurgular. Bu anlamda Said'in isyanı Bruinessen'e göre İslamcılarla Kürt milliyetçilerinin son ortak hareketidir. Bruinessen Marksizmin çöküşüyle birlikte İslam'ın Kürt politik alanına yeniden ve güçlü bir şekilde döndüğünü vurgular.¹⁶

¹² M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Taribi*, (Ankara: Türk Kültürü araştırma Enstitüsü Yayım, 1983, 5.baskı), s. 170

¹³ Detaylı bilgi için, Olson, "The Emergence of Kurdish Nationalism," s.175

¹⁴ *Dava Dergisi*, Eylül, 1992 No 28

¹⁵ Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, (İstanbul: Söz Yayınları, 2006) s. 135.

¹⁶ Martin van Bruinessen, *The Kurds and Islam*, Working Paper 13, (Tokyo: Islamic Area Studies Project,

PKK'da İdeolojik Değişim

PKK'nın terör stratejisini ve söylemleri milliyetçilik teorileri açısından incelendiğinde PKK'nın yaptığına kapsamlı ilk milliyetçi Kürt başkaldırısı denebilir. Kuruluş amacını bağımsız bir Kürdistan kurmak olarak açıklayan PKK yönetimi Kürt bilincinin oluşturulması için stratejik planlama ve eylemler de yapmıştır. Terör, bu seçimlerden biridir. Nitekim, Abdullah Öcalan PKK'nın stratejisini şiddet yoluyla “devletsiz zonlar” yaratmak üzerine kurmuştur. Zon stratejisi ile kurtarılmış alanlar yaratılması ve bu alanlarda devletin temel hizmetleri, -ki bunların en başında güvenlik hizmeti gelir- sağlayamaz hale getirilmesi amaçlanmıştır. Oluşan boşluğun PKK tarafından doldurulmasını hedefleyen bu strateji, PKK'yı destekleyenlere de “güvenlik” sağlamayı hedefler. Bu şekilde, kırsalda yaşayan eğitimsiz Kürtlere de ulaşılarak devletin egemenliğinin kırıldığı bu alanlarda PKK'nın hem kürtlük bilincini yayması hem de terör stratejisi için lojistik destek sağlaması öngörülmüştür.

Türkiye'de yapılan bir çok çalışmada PKK'nın zon stratejisine vurgu yapılır. Ancak bir çok çalışmada “zon”un coğrafi bir alan olduğu düşünülür.¹⁷ Oysa “zon” hem coğrafi alanı kapsamaktadır hem de “zaman dilimi” olarak algılanmaktadır. Bir diğer anlatımla, PKK'nın devletin etkisini kırdığı coğrafi mekanların yanında zaman dilimi olarak geceler de PKK için devletsiz alan olarak hesaplanmıştır.

PKK, 1980'lerde ideolojik olarak Marksist-Leninist bir ideoloji benimsemişti. Militan kazanma ve Kürt bilinci yerleştirme hedefine de “zon stratejisi” ile ulaşılması amaçlanmıştır. Bu, kısmen başarılı da oldu. Ancak PKK'nın dine bakışının dindar Kürt toplumu üzerinde yarattığı olumsuz etkiden dolayı, PKK stratejisinin son aşaması olan “toplu isyan başlatma” aşamasının gerçekleştirilemedi.

Bu başarısızlığın altında yatan temel neden PKK'nın seküler ideolojisinden kaynaklanmıştır. Zaten PKK da 1990'ların ortasından itibaren Marksist ideolojiyi bırakmış, bayrağındaki Marksist sembolleri de kaldırmıştır.¹⁸ Bu dönemde PKK liderliği örgütün yeni ideolojisinin “bilimsel sosyalizm” olduğunu iddia etse de daha sonraki dönemlerde sosyalizme ilişkin her türlü vurgu ve sembolün yavaşça kaybolduğu görülür.¹⁹ Her ne kadar bu değişikliğin ana nedeninin Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Komünizmin çöküşü olduğunu iddia edenler varsa da PKK'nın bir yandan komünizmin sembollerini yok ederken, diğer yandan da Kürt İmamlar Birliği gibi dini örgütler kurması, Kürt yaşamındaki dinsel algıların ağırlığı karşısında PKK'nın Marksist ideolojisinin iflas ettiğini gösterir.

Kuşkusuz, bu değişimin arkasında faktörel gelişmeler de vardır. Örneğin, göç olgusu, devletin dini bir karşı propaganda aracı olarak, başarılı bir şekilde kul-

1999)

¹⁷ N.Ali Özcan, *PKK Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, (Ankara: ASAM Yayınları, 1999)

¹⁸ Bruinessen, “Islam and Kurds,” 35.

¹⁹ Ali Kemal Özcan, *Turkey's Kurds: A Theoretical Analysis of the PKK and Abdullah Öcalan*, (Routledge, 2005) sh. 98-123

lanması, ekonomik değişim ve siyasi dönüşüm de PKK'yı Marksizmi bırakmaya zorlamış olabilir. Konunun faktör bağlamında sosyolojik analizi bu çalışmanın konusu dışındadır. Bu kısmı başka çalışmalara havale ederek İslamcı Kürt örgütlerine değinmek istiyoruz.

İslami Kürt Kurumları

Kürt toplumunda İslamiğinin şekillenmesinde Nakşibendi ve Kadiri tarikatlarının yadsınamaz etkisi vardır. Özellikle Nakşibendi tarikatının Halidi kolu -ki kurucusu Halidi Bağdadi Süleymaniye'li bir Kürt'tür- tarihsel olarak da günümüzde de Kürtlerin üzerindeki en etkin kurumdur. Her ne kadar Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tarikatlar yasaklanmış olsa da, bu yasakların Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde çok uygulanamadığı bilinmektedir. Örneğin Adıyaman'ın Menzil beldesinde bulunan Nakşibendi dergahı halen Türkiye'nin her bölgesinden insanların çekim merkezi olmaya devam etmektedir. Yine Batman'da Zilan Şeyhinin 200 bin müridinin bulunduğu ifade edilmektedir.²⁰ Urfa, Siirt, Elazığ, Bitlis gibi illerde tarikatların oldukça aktif olduğu görülmektedir. Bu dergahlardan bir çoğu özellikle PKK ile mücadele sırasında devlet tarafından PKK'ya karşı desteklenmiştir. Dönemin Menzil Şeyhi Muhammed Erol'un 1980 ihtilalinin ardından Marmara adalarına sürgüne gönderilmesi, PKK'nın bölgede etkin olmaya başlamasıyla PKK'ya karşı dini duyarlılıkları artırmak amacıyla 1986 yılında bölgeye dönmesine izin verilmesi bu çerçevede kaydedilmesi gereken bir noktadır.

Sufi yapıların varlığı bölgedeki dini kimliğin baskınlığının göstergesi olarak okunmalıdır. Erken dönem Kürt dili ve Kürt bilinci tarikat örgütlenmesinin bir uzantısı olarak varlığını sürdüren medreselerdeki Kürtçe eğitimin bir sonucu olarak canlı kalmıştır. Ancak Nakşibendi ya da Kadiri medreselerindeki tartışma her zaman etnik milliyetçilik ile ümmetçilik arasında git geller yaşamıştır. Medreseler sekülerist Türkçü devlet politikalarına rağmen etkin milliyetçi Kürt hareketlerine kurumsal destek vermemişlerdir. Ancak Kürt kimliğinin korunması ve bunun dini tona bürünmesi üzerinde tarikatlar ve bunlara bağlı medreselerin önemli etkileri vardır.

Bölgede medrese eğitiminin 1970'lere kadar alternatif eğitim kurumları olarak güçlü bir şekilde fonksiyonunu sürdürdüğü kayda geçirilmelidir. Bu medreselerin en ünlülerinden biri Norşin Medrese'sidir. Örneğin Norşin'in en önemli bölümlerinden biri olan ve Diwanhane Kürt tiyatrosunun da temel taşıdır. Türk tiyatrosunda Tuluat'ın karşılığı olan Divanxane'de bir kişi kalkıp mesel anlatır. Medresenin fonksiyonunun azalması 1965 yılında çıkarılan bir yasayla sadece İmam-Hatip mezunlarının din görevlisi olmasına imkan verilmesine bağlanır. Öğrenci kapasitesi iyice düşen Norşin medresesi 1986'da Şeyh Nureddin tarafın-

²⁰ Tarikat Cinayetleri, *Hurriyet*, 25 Eylül, 2006

dan yeniden açılır ancak artık bir çekim merkezi olmadan çok uzaktadır.²¹

Kürt medreselerinde Kürt kimliğine özel anlamlar yüklenip politik vurgu yapılmaz. Ancak medreselerdeki Kürtçe eğitim sayesinde canlılığını sürdüren Kürt dili ve kültürünün başka örgütler tarafından politize edilmelerinin lojistiği de doğal olarak medreselerden sağlanmış olur.

Bu anlamda Kürt İslamcı kimliğine politik anlam kazandıran iki hareketten söz etmek gerekiyor. Bunlardan birincisi Kürt Hizbullah'ı ikincisi de Med-Zehra Nurcuları olarak bilinen Kürt Nurcularıdır.

Med-Zehra Nurcuları

Bu grup adını Said Nursi'nin Medresetul Zehra hayalinden alır. Nursi, İslam dünyasının sorununun eğitimde geri kalmışlık olduğuna inandığından Van'da bir üniversite kurmak ister. Bu üniversite, Hindistan'dan İran'a Bağdat'dan Şam'a ve Kafkaslar'a tüm İslam dünyasının geri kalmışlık derdine merhem olacak bir üniversite olmalıdır. Nursi, bu üniversitede "müsbet ilimler" ve "dini ilimlerin" birlikte okutulması gerektiğini savunur. Bu çerçevede dönemin Osmanlı padişahından destek de sağlar ancak değişik nedenlerle bu proje hayata geçirilemez.²² Med-Zehra Nurcuları bu ideali yerine getirmek için harekete geçmiş bir nurcu grubudur ve ağırlıklı Kürt kökenlilerden oluşur. Med-Zehra nurcuları Nursi'nin kurmayı planladığı üniversitenin Kürt dilinde de eğitim yapmasını istediğini belirtirler. Bu grup, özellikle Nursi'nin Kürt kimliğine vurgu yapar ve diğer Nurcu grupları Said Nursi'yi Türk-İslam sentezinin bir aracı olarak kullanmakla suçlar.²³ Med-Zehra nurcuları daha da ileri giderek Türk-İslam sentezci Nurcuların Nursi'nin kitapları Risale-i Nur'u tahrif ettiğini iddia ederler. Bunun önüne geçmek için kurdukları Tenvir Neşriyat tarafından Risale külliyyatının "orjinal" haliyle yayımlandığını iddia ederler.²⁴ Bu grup, *Dava* adlı popüler bir dergi yayınlamakta olup; bu dergide Kürt milliyetçiliğine açıktan vurgu yaptıkları ve Kürt İslamcı/milliyetçi figürlerini öne çıkardıkları görülür. Örneğin Şeyh Said, Said Nursi'den sonra gelen ikinci öncü olarak kabul edilir.²⁵ *Dava* dergisinin Irak İslami Kürt Hareketi hakkında müsbet yaklaşım sergilemesi İslamcı Kürtçü kimlik vurgusuna bir başka örnektir.²⁶ Bu grubun temel kurumlarından biri olan Zehra Vakfı'nın Van'da üniversite yapımı için inşaatlar yaptırdığı bilinmektedir. Vak-

²¹ Nevzat Çiçek, Kürt Medreseleri ve Norşin, *Taraf* 11 Mart,2008

²² Said Nursi, "Tarihce-i Hayat"

²³ *Dava Dergisi*, Haziran / Temmuz 1997, SAYI 80ö bu konudaki tartışmaya <http://medzehra.yforum.net/topic/g-zl-tahr-fat-12.html> linkinden de ulaşılabilir (giriş tarihi: 3 Mayıs 2008)

²⁴ Fulya Ataca, "Kurdish Islamist Group in Modern Turkey: Shifting Identities," *Middle Eastern Studies*, Vol. 37 No: 3 July 2001 pp. 111-144

²⁵ Muhammed Siddik, "Şeyhazade-serkelam", *Dava dergisi*, 1996, sayı 74)

²⁶ Bruinessen, "Kurdish Islam,".

fın internet sayfasında verilen bilgilere göre projenin kısmen tamalandığı, özel lise olarak faaliyet göstermeye başlayabileceği; izin alınması durumunda da üniversiteye dönüştürüleceği ifade edilmiştir.²⁷

Kürt İslamcılığına pastel tonlarda vurgu yapan bu cemaat, Kürt Hizbullahı ile Kürt İslamının temsilcisinin kim olacağı konusunda liderlik kavgasına tutuşmuştur. Her ne kadar cemaatin liderleri Hizbullah'ın kendilerini hedef almasını başka gerekçelerle (Hizbullah derin devletin örgütü gibi) açıklasalar da Hizbullah'ın Med-Zehra nurlularını hedef almasının en önemli nedenlerinden biri Kürt İslamcılığının liderlik mücadelesidir. 2000 yılında Hizbullah'ın grubun lideri İzzettin Yıldırım'ı kaçırmayla son bulan kavgada Yıldırım, Hizbullah militanları tarafından kaçırıldığı evde boğularak öldürülmüştür. Bilindiği gibi Yıldırım'ın kaçılması sonradında polis Kürt Hizbullahı'nın lideri Hüseyin Velioğlu'nun ölümüyle sonuçlanan 17 Ocak 2000 Beykoz baskını yapmıştır. Takip eden günlerde başlatılan Hizbullah operasyonları ile Hizbullah örgütünün büyüklüğü gün yüzüne çıkmıştır. İzzettin Yıldırım'ın öldürülmesinin ardından Kürt Hizbullahının söylem değiştirdiği görülür. Hizbullah üyeleri 2000 yılına kadar, Said Nursi'yi bir önder olarak görmezken özellikle 2001-2002 tarihlerinden sonra Hizbullah'ın Nurcu görüşleri savunan bir "cemaat" olduğu özellikle vurgulanmaya başlanmıştır.²⁸ Hizbullah'taki bu değişimin arkasında Kürtler arasında geniş sempatisi olan Said Nursi'nin karizmasından yararlanmak düşüncesi olduğu iddia edilmektedir. Hizbullah'ın bu yolla Kürt İslamcılığının lider örgütü olmayı hedeflediği sanılmaktadır. Nitekim bu alanda bir hayli yol aldıkları da gözlenmektedir.

Kürt Hizbullahı

Bu örgüt her ne kadar Türk Hizbullahı olarak adlandırılmış olsa da örgütün yapısı, üyeleri ve kimliği incelendiğinde örgütün bir Kürt örgütü olduğu açıkça görülür. Örgüt, öldürülen lideri Hüseyin Velioğlu'nun Milli Türt Talebe Birliği ile yollarının ayrışmasından sonra, İran devriminden esin alarak kurulmuştur.²⁹ 1980 darbesinden sonra, Velioğlu'nun Türkiye'de siyaset yoluyla başarı kazanılabacağına inancını tamamen yitirdiği görülür. Silahlı Kuvvetlerin güçlü konumunun ve mevcut düzeni korumadaki kararlılığının siyasetle kırilamayacağını hesaplayan Velioğlu silahlı bir örgüt kurmanın gerektiğine inanır. Aynı dönemde Suriye ordusunun bu ülkedeki Müslüman Kardeşler Örgütüne yönelik olarak yürüttüğü katliamın benzerinin Türkiye'de de olabileceğine inanan Velioğlu'nu en çok etkileyen şahıslardan biri de Suriye'deki Müslüman Kardeşler'e düzenlenen baskınından kaçan örgüt liderinden Molla Ahmet olduğu görülür.³⁰

²⁷ "Medresetüz-Zehra'ya Giden Yol -1" <http://www.zehravakfi.org/medresetuzzehragidenyol1w.asp> (giriş, 4 Mayıs 2008)

²⁸ I.Bagasi, *Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadeleden Kesitler*, Unknown Publisher, 2004

²⁹ "İste Hizbullah Raporu", *Hürriyet*, 20 Ocak 2000

³⁰ Asli Aydintasbas, "Murder on the Bosphorus", *Journal of Middle East Quarterly*, V. VII: No. 2 June 2000

Bu temelden hareketle mobilizasyon stratejisi olarak üç ayaklı bir stratejinin benimsendiği görülür. Buna göre ilk aşama olarak *propaganda* aşaması öngörülmüştür. Propaganda aşamasında örgüt kadrolarına eleman kazanmanın ötesinde, örgütün kimliğini oluşturan temaların (ideational themes)-ki bu İslamcı Kürt kimliğidir- toplum tabanına yayılması hedeflenmiştir. Propaganda aşaması kapsam alanı itibariyle *İslami yaşamın* pratiğe dökülmesi için gereken mücadelenin verildiği bir aşamadır. İkinci aşama *cemaat* aşamasıdır ki bundan murad *İslami yaşamı* içselleştirmiş bir toplumsal kesim oluşturmaktır. Bu çerçevede özellikle Suşa gibi köylerde islami yaşam adacıları oluşturulduğu görülür. *Jihad* aşaması son aşama olarak cemaatçiklerin yaşam alanlarının genişletilerek devletin yıkılması ve “İslami yaşam” alanının toplumun geneline yayılmasını hedefler.³¹

Kürt Hizbullahı her ne kadar militan bir örgüt olarak yansıtılmış olsa da aslında toplumsal tabanı olan ve kimlik siyaseti yapan bir örgütdür. Kürt kimliğine yapılan vurgu, -bilerek ya da bilmeyerek- Kürt İslam kimliği için geliştirilen mobilizasyon stratejileri ve kimliğin canlı tutulması yönünde harcanan çaba oldukça fazladır. Üstelik PKK'nın kimlik siyasetinden daha etkili ve toplumun kültürel değerleriyle de örtüştüğünden daha kalıcıdır.

Kürt Kimliği ve Hizbullah

Kürt Hizbullah'ında İslami kimlik önceliklidir. Ancak örgütün gelişiminde Kürt kimliği önemli rol oynar. Örgütün benimsediği İslami-Kürt kimliği (resource) mobilizasyon açısından örgütün Kürtler tarafından benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle PKK'nın yaptığı eylemlerle bölgede canlanmaya başlayan Kürt kimliğine ilişkin tartışmalar, kaçınılmaz olarak Hizbullah örgütü içinde de diskorsif tartışmalarından biri haline gelmişti. Her ne kadar üyelerinin hemen hemen hepsinin Kürt olduğu (PKK'da bile Kürtlerle birlikte olan Türkler mevcutken, Hizbullah'ta bu oran yok denecek kadar azdır) biliniyorduyse da; örgütün Kürt kimliğine yaptığı vurgu ilk kez örgütün yeni lideri İsa Altsoy tarafından yazıldığı düşünülen I. Bagaşi (Bagaş, Altsoy'un köyünün adıdır) takma adıyla yazılan *Kendi Dilinden Hizbullah; Mücadele Tarihinden Kesitler*³² adlı kitaba kadar net olarak bilinmiyordu. Hemen not etmek gerekir ki Hizbullah 2000'li yıllara kadar benimsediği gizli kalma stratejisi gereği hiç bir yayın yapmamıştır. (Örgütün çıkardığı *Şehitler Kervanı* adlı ilahiler serisi bunun istisnasıdır) Hizbullah'ın kontrolünde bulunan camilerde okunan hutbelerin derlenmesinden oluşan bir çalışma güvenlik örgütleri tarafından “hizmete özel” bir yayın olarak çoğaltılmış olsa da örgütün kimliğine ilişkin bilgiler içeren ve kendi yayını olarak basılan ilk ciddi yayın yukarıda adı geçen kitaptır.

2000'li yıllara geldiğinde Hizbullah'ta bir yayıncılık atağı başladığı görülür. Kitap ve süreli yayınların yanı sıra özellikle internet üzerinden oluşturulan fo-

³¹ Emrullah Uslu “From Local Hizbollah to Global Terror: Militant Islam in Turkey” *Middle East Policy*, Spring 2007

³² I.Bagasi, “Kendi Dilinden Hizbullah”.

rumlarda yoğun bir tartışma zemininin oluşturulduğu göze çarpar.³³ (Bu çalışma için bu gruplarda yer alan 370 mesaj analiz edilmiştir.)

Bağası, Hizbulah'ın Kürdistan'dan doğan, merkezi Kürdistan olan, üyelerinin çoğunluğu Kürt olan bir İslami hareket olduğunu, ancak bunun sadece bir Kürt örgütü olarak algılanmasının yanlış olacağını vurgular. Örgütün içinde farklı etnik kökenden gelen kişilerin de bulunduğunu vurgular.³⁴ Bağası'nın iddiasının aksine polisin 2000 yılında yaptığı Hizbullah operasyonlarında tutuklanan 6000 Hizbullah üyesinin içinde Kürt kökenlilerden başka etnik kökene mensup bir örgüt üyesine rastlanmamıştır. Son yıllarda Hizbullah'ın eleman kazanma amaçlı faaliyetlerini yoğunlaştırdığı şehirlerden İstanbul, Ankara, Mersin gibi yerlerde bile Hizbullah'ın özellikle Kürt kökenlileri hedeflediği görülmektedir.

Örgüt, kendisini lokal konularla ilgilenen, lokal bir örgüt olarak görmez. Bu bağlamda hedefini İslam dünyasını özgürleştirmek olarak açıklamıştır. Kurulacak İslami devletin zulmü, ayrımcılığı, adaletsizliği ve istismarı önleyecek bir sistem olacağı iddia edilir.³⁵ Örgütün Hutbelerinde özellikle vurgulanan bu kapsayıcı iddiasına rağmen Bağası, öncelikli kurtarılacak bölgenin Kürdistan olduğuna vurgu yapar. Bir anlamıyla Müslüman ümmetlerin kurtuluşunun ilk adımı Kürdistan'dan başlayacaktır. Bağası, Kürtlerin 3500 yıldır aynı yerde yaşayan büyük bir millet olduğunu, İslamı din olarak kabul etmelerinden sonra da tüm İslam ümmetine yardım ettiklerini anlatır. Selehaddin Eyyubi'nin Kürt kökenli olmasına özellikle vurgu yapan Bağası, Kürtlerin ataları Eyyubi ile övünebileceklerini belirtir. Bağası, Kürtler ile İslam arasındaki bağlantıyı kurarken, onların öteki Müslümanlara karşı asla savaş açmadıklarını; hatta Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşın'da da müslüman kardeşleri Türklere yardım ettiklerinin altını çizer. Bağası, Kürtlerle Türklere arasındaki kopuşun nedeni olarak Kemalist rejimi görür. Ona göre Kemalist rejim, Kürtlerin İslami kimliğini yok etmek için Müslümanları hapisanelere doldurmuştur. Diğer Müslümanlarla kıyaslandığında Kürtlerin iki kat daha fazla zulme maruz kaldığını iddia eder. Bunun nedeni Kürt olmalarından ve Müslüman kimliklerinden dolayı Kemalist rejim tarafından Kürtlere uygulanan baskıdır.³⁶

Hizbullah, bu durumda Kürdistanı merkez edinen ve Kürt sorununu daha geniş İslami çerçevede çözmek isteyen bir örgüt olarak tanımlanır. Bağası'ye göre Müslüman toplumlar İslami anlayış çerçevesinde özgürleştirilince Kürt sorunu da otomatik olarak çözülmüş olacaktır. Bu noktada Hizbullah, Bağası'ye göre, "Kürdistanı merkez edinmiş Müslüman Kürtlerin İslami ve insani haklarını sa-

³³ Bu konuda değişik web siteleri mevcuttur. Bunlardan en bilinenleri www.cennetyolcusu.com (bu site zaman zaman kapanıyor), www.inzardergisi.com ve en çok ziyaret edilen sitelerden biri olarak www.yesrip.com, mevcuttur. Yine örgütün yeni yayınlamaya başladığı siyasi içerikli dergisi İntizar'ın <http://www.intizardergisi.com/index.html> web sitesinde de bu anlamda yararlı bilgiler bulunabilir.

³⁴ I.Bagasi, p. 56

³⁵ I.Bagasi, "Kürt Sorununa Bakılıyoruz," *Intizar Dergisi*. Nisan, Mayıs, Haziran 2008, Sayı 2

³⁶ I.Bagasi, p.51

vunmayı amaçlayan, tarihsel, sosyal, ekonomik ve politik sorunlara İslami yöntemlerle çözüm bulmayı amaç edinmiş bir örgüttür. Hizbullah'ın görevi: Zulüm, baskı, ve adaletsizliğe karşı mücadele etmektir.”³⁷

Hizbullah'ın Gücü

Hizbullah örgütü hakkında yapılan tartışmalar birbiri ile ilişkili iki konu etrafında yoğunlaşır. Bunlardan birincisi, Hizbullah'ı kimin kurduğudur. Bir grup Hizbullah'ı PKK'ya karşı savaşmak üzere devlet kurduğunu ve PKK ile mücadelede işi bittikten sonra da örgüte karşı savaş açmıştır. Bu görüşü savunanlar Hizbullah'ın toplumsal tabanını görmezden gelirler. Onlara göre Hizbullah toplumsal tabanı olmayan yapay bir örgüttür. Bu görüşün yoğun şekilde vurgulanmasından ötürüdür ki, Türk entellektüelleri Hizbullah örgütünü anlayamamıştır. Oysa bu örgüt ciddi toplumsal tabanı bulunan bir örgüttür. Bu yönüyle kimin ne amaçla kurduğunu da çok önemli değildir. Bu örgüt hakkındaki tartışmalar örgütü kriminal bir yapı olarak görmeyi terk edip onu sosyolojik olgu olarak anlamak üzerine yoğunlaşmalıdır. İkincisi görüş ise Hizbullah'ın ne kadar güçlü olduğu sorusudur. Tartışmanın günlük politikaya ilişkin spekülatif tarafını bir kenara bırakacak olursak sanırız Hizbullah'ın gücü Kürt kimliğini dönüştürebilmesinin önemi bakımından da incelemeyi hak ediyor.

Hizbullah'ın ne kadar güçlü olduğuna ilişkin ilk bilgiler 2000 yılında polisin bu örgüte yönelik yaptığı operasyonlarla ortaya çıkmaya başladı. Bu dönemde 6,000 Hizbullah üyesinin tutuklandığı³⁸ düşünülürse o dönem itibariyle PKK'nın dağ kadrosundan daha fazla bir kitlenin bu örgüte üye olduğu görülecektir. Her ne kadar bu operasyonlar örgüte büyük darbe vurduysa da Hizbullah bu darbeden güçlenerek çıkmasını bildi. Halen 20,000'e yakın sempatican kitlesinin olduğu sanılmaktadır. ³⁹ Terör uzmanları bu rakamın daha fazla da olabileceğinden kuşkulandırmaktalar.

İsa Altsoy'un lider olmasından sonra Almanya'da yaşayan Kürtler arasında da örgütlenen Hizbullah, şiddet kullanmayı şimdilik bir kenara bırakmış görünüyor. Hizbullah'ın Avrupa ve Türkiye'de ekonomik ve sosyal kaymak sağlama girişimlerinin olduğu, kitaplar basıp yayımlar çıkardığı kaydedilmektedir.⁴⁰

Son bigilere göre, özellikle Güneydoğu'da Hizbullah'ın yeniden varlığını hissettirmeye başladığı kaydedilmektedir. Danirmarka'da yayınlanan Hz. Muhammed'i aşığılayan karikatürleri protesto organizasyonunda 100,000'den

³⁷ Ibid, P. 65

³⁸ Soner Cagaptay and Emrullah Uslu, “Hizballah in Turkey Revives: Al-Qaeda's Bridge between Europe and Iraq?” *Washington Institute Policy Paper* 25 Ocak 2005

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ibid, Altsoy'un liderliğinde örgüte yakın yayımlar olarak 2004'te 6 kitaba ek olarak *Gonulden Gonule Damlalar*, *Inzar* ve *Mujde* gibi dergilerin yanı sıra güneydoğuda kitapçıları açtıkları kaydedilmektedir. (WINEP, January 25, 2005)

fazla kişiyi Diyarbakır İstasyon meydanına toplamayı başaran örgüt, DTP ve PKK çevrelerinin bütün gücüyle çalışarak düzenlediği Nevruz gösterilerinden daha çok kişiyi toplayabilmiştir. Örgütün dernekler, okuma salonları, camiler ve diğer legal organizasyonlarla bölgedeki gücünü göstermesi DTP çevrelerini de rahatsız etmiştir.⁴¹

Hizbullah'ın aksine DTP ve PKK organize etmeye çalıştığı etkinliklerde koyduğu hedefi bulmakta zorlanıyor. Örneğin, 2007 seçimlerinde 40 milletvekili hedefi koyan DTP, ancak 19 sandalye kazanabildi. Üstelik bunlardan 3 vekil de İstanbul ve İzmir'den meclise girdi. Yine, 2007 yılı Nevruz etkinlikleri için 500,000 kişi toplama hedefi koyan Nevruz komitesinin bu rakamın ancak 1/5'ini toplayabildikleri görüldü.⁴² En son değerlendirme raporlarında, bölgede Hizbullah'a yakın Kürtçü bir partinin kurulması durumunda DTP'nin etkinliğinin ciddi şekilde zayıflayacağı belirtilmektedir.⁴³ Bu durumdan rahatsız olan DTP taraftarları Hizbullah'a yakın yardım dernekleri ile ticarethanelere karşı yeni saldırılar düzenlemişlerdir. Hizbullah üyeleri ise bu saldırılara karşı Batman'da düzenledikleri basın açıklamasıyla DTP'yi açıkça tehdit etmişlerdir.⁴⁴

Hizbullah Neden Güçlendi?

Hizbullah'ın güçlenmesinin arkasında yatan en önemli sosyopolitik faktör bölgedeki uzun çatışma süresinde çatışan taraflar, ordu ve PKK'nın halk nazarında ötekileşmeye başlamasıdır. Bu uzun süreli çatışmaların yaşandığı diğer sorunlu bölgeler için de geçerlidir. Buna en güzel örnek Filistin örneğidir. Bu anlamda Kürt Hizbullah'ının güçlenmesi ile Filistin'de Hamas'ın güçlenmesi arasında benzer sosyal dinamiklerden dolayı benzerlikler mevcuttur.

Karşılaştırmalı bir çalışma ile Filistin'deki Hamas tecrübesi ile Hizbullah tecrübesi arasında iki açıdan büyük benzerlikler olduğu görülür. Hamas örneğinde İsrail'in Filistindeki uzun süreli varlığının bir (external other) "ötekiler" olarak algılandığı görülür. Hizbullah örneğinde bu durum her ne kadar İsrail'in varlığı kadar açıktan değilse de bir dereceye kadar Türk askerlerinin bölgedeki varlığı Kürtçü çevrelerde "öteki" gibi görülmeye başlamıştır. Yine Filistin Kurtuluş Ordusu'nun sekülerist kimliğinin Hamas tarafından red edilmesi ve onların "içimizdeki ötekiler" olarak görülmesi gibi, Hizbullah üyeleri de PKK'yı "içimizdeki ötekiler" olarak görmektedir. Zaten PKK kendisini Filistin Kurtuluş Ordusu'na yakın hissederken Hizbullah da kendisini Hamas'a yakın hissederek.

Kimlik oluşumunun ana paradigmalardan biri olan "ötekileşme" sorununun Hizbullah'ın Kürt kimliğini şekillendirmesi açısından iyi irdelenmesi gerekmektedir.

⁴¹ Mehmed GÖKTAŞ, "Yeryüzü 'Lebbeik Ya Rasûlallah!' dedi Lakin Diyarbakır Bir Başka Dedi", *Inzar Dergisi*, V.18 March 2006.

⁴² "Diyarbakır 'Nevruz'u ağırladı," *Sabah*, 22, Mart 2006.

⁴³ Muharrem Sarıkaya, Hizbullah Parti Kuruyor, *Sabah*, 14 Kasım 2006.

⁴⁴ www.yesrip.com 15 Nisan 2008.

tedir. Bu bağlamda Türk askerinin ötekileşmesi ve PKK'nın ötekileşmesi Kürtlerin zihin haritalarının nasıl çizildiğinin de göstergesi aslında.

Türk Askerinin Ötekileşmesi

Türk askerinin bölgede en azından Kürtçüler arasında ötekileştiğini gösteren en çarpıcı görüntü Hakkari'de bir operasyon sırasında kameralara takılan görüntüdeydi. Televizyon görüntülerin yansıyan görüntüde Kuzey Irak'a operasyon düzenlemek üzere sınıra doğru hareketlenen tanklar Hakkari'de bir mahallenin arasından geçerken tanka selam duran çocuklar o sırada yanlarından geçmekte olan bir yetişkin sivil tarafından kollarına vurularak uyarılıyor. Çocukların Türk askerine selam durmasından rahatsız olan bu kişiler kuşkusuz Türk askerini öteki olarak görüyor.

Ötekileşme süreci ilk 1970'lerde başladı. 1970'lerden bu yanda gerek milliyetçi Kürtler gerekse de İslamcı Kürtler arasında bilinçli bir kampanya ile TSK mensuplarının Güneydoğu'daki varlığına karşı rahatsızlıklar yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır.⁴⁵ Kürt milliyetçilerinin örgütlenmeye başladığı ilk yıllarda bu süreç, sol kimliklerin altında "sivilleşme" vurgusu ile yapılırken İslamcı çevrelerde de askerlerin seküler yaşam tarzının Güneydoğu'nun değerleri ile örtüşmediğinden şikayetçi olunurdu.

Her iki kesimin de Kemalist sistemden hoşlanmadığı bir sır değil. Bögedeki devlet yapılanmasına bakıldığında da bu anlayışı destekleyen ilginç bir durum ortaya çıkıyor. Diğer devlet kurumlarında çalışan memurların çoğu bölge insanından oluşan, bölgede yerleşik memurlarken askerler ve diğer güvenlik personelinin rotasyona tabi sistemlerinden dolayı bölgeye dışardan geliyor oluşu onları Kemalist sistemin bölgedeki tek temsilcisi konumuna getirmektedir. Kemalist sistem eleştirisinin pratikte karşılığı bölge insanı için askeri sistem anlamına gelmektedir. Özellikle uzun Sıkıyönetim ve OHAL uygulamaları da askerleri bölgenin tek hakimi yaptığından her türlü olumsuzluğun kaynağı olarak askerler gösterilmiştir. Bu da askerinin bölge halkı gözünde "ötekileşmesine" zemin hazırlamıştır.

Uzun süren güvenlik sorunları nedeniyle bölgede askerinin görünürlüğünün oldukça belirgin olması da Kürt milliyetçileri tarafından fırsat olarak algılanmış ve askerinin görünürlüğü üzerinden yürütülen propadanda kampanyasıyla Türk askeri kolonyalist bir ülkenin askeri gibi sunulmuştur.⁴⁶ Köylülere dışkı yedirmek ya da ev yakmak gibi yanlışlar da "kolonyalist ülkenin askerleri" söylemine katkıda bulunmuştur.

Buna ek olarak askeri personelin lojmanlarda halktan ayrı zonlarda yaşaması da bir anlamda onların başka ülkelerin askeri düşüncesine katkıda bulunmuştur.

45 *Pkk Kuruluş Kongresi Konuşmaları (1978) Siyasi Durum ve Gelişmelerin Olası Yönü* <http://www.pkk-info.com/tr/PKK.Belgeler.html> (giriş, 4 Mayıs 2008)

46 Abdullah Öcalan, 1 Mayıs 1982 Konuşması: "Sorun İmhayı Durdurmak Değil, İmhayı Tersine Çevirmektir" <http://www.pkk-info.com/tr/belgeler/1.MAYIS.1982.html> (giriş 4 Mayıs 2008)

Bağdat'ta yapılan "green zone" uygulaması gibi Amerikan askerlerinin belli bir bölgeye toplanması uygulamasıyla lojman uygulamaları arasında paralellikler kurulmaktadır. Bu sürecin sonunda gelinen noktada bir çok Kürt için asker "öteki" konumuna gelmiştir.

PKK'nın Ötekileşmesi

PKK'nın ötekileş(tiril)mesi sürecinde birden çok faktörün rolü vardır. Bunlardan ilki PKK'nın Marksist-Leninis ideolojisi ve özellikle Abdullah Öcalan'ın din ile ilgili yaptığı olumsuz yorumlardır. Öcalan İslamı Kürtlerin geri kalmasında en önemli etkenlerden biri olarak görür.⁴⁷ Devlet bu fırsatı iyi değerlendirmiş ve PKK ile Kürtler arasında bir mesafe yaratmak için, PKK'yı ötekileştirmek için, din kartını kullanarak PKK'nın din karşıtlığına vurgu yapmıştır. Bu bağlamda bölgede tarikatların etkinliklerini kanunen yasak olmasına rağmen görmezden gelmiş ve Tarikatlar çevresinde gelişen Kürtlerin dini kimliğini PKK karşıtlığına dönüştürmek için kullanmıştır. Bu nedenle PKK için ilk ötekileşme süreci din üzerinden kurulmuştur.

İkinci faktör Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra yaptığı açıklamalarda bağımsız Kürdistan fikrinden vazgeçmesi daha ilerleyen aşamalarda Kemalizme övgüler dizmesiyle başlamıştır. Bu süreci iyi değerlendiren Hizbullah ve İslamcı örgütler ile Öcalan karşıtları seküler Türk devleti ile seküler PKK arasında paralel kurarak PKK'yı "içimizdeki öteki" durumuna düşürmüştür.

Bu çerçevede DTP'nin Kürtlerin CHP'si olduğu görüşü kabul görmeye başlamıştır. DTP milletvekili Özdal Üçer'in açıklamaları gibi bir çok açıklama bu duygunun derinleşmesinde etkin olmuştur. Üçer'in "Van'da apartmanların bodrum katlarında ve sitelerin yönetim odalarında Kur'an kursu veriliyor, toplu namaz kılıyorlar bunlar buralarda din siyaseti yapıyorlar AKP bu şekilde buralardan oy aldı, biz bunlara kesinlikle karşıyız. DTP, laik sisteme en fazla bağlı olan partidir. Bunu görmek lazım"⁴⁸ şeklindeki ifadeleri Kürtler arasında en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Bu haberle ilgili olarak Diyarbakır merkezli bir internet formunda⁴⁹ yapılan yorumlar DTP çizgisinin ötekileştiğini göstermesi bakımından iyi örnektir. Bu yorumlardan bir kaçış şöyle: "Eğer yazılanlar doğru ise bu zihniyette olan kişilerin derdi kesinlikle Kürtler değil, Kürtler onların umurunda olsaydı, Kürtlerin her şeyden çok değer verdiği dinlerine -inanmasalar bile saygı gösterirlerdi." Bir başka yorumcu "Sayın vekilleri büyük zorluklarla seçtik ama görüyoruz ki CHP mantığıyla hareket etmekte, böyle şey olmaz Kürtler dindardır ve dinine tehlike demek büyük hatadır. Bu yüzden çok oy kaybettik hala anlamadırlar." Bir başkası şunları ifade diyor: "Evet dediğiniz doğru olabilir halkımızın cahilliğinden faydalanıp din eğitimi adı altında verdikleri eğitimle hal-

⁴⁷ Abdullah Öcalan, *Partileşme Sorunlar ve Görevlerimiz* 1-2 her iki kitabın PDF metinine <http://www.pkk-info.com/tr/belgeler/Parti.Sorunlar/Par1.pdf> adresinden ulaşılabilir

⁴⁸ http://www.aktifhaber.com/news_detail.php?id=140568

⁴⁹ http://www.diyarbakir.net/cgi-bin/index.pl?mod=news;op=comm_id;id=2783

kımızı sizden uzaklaştırabilirler. Ama sizinde verdiğiniz bu demeçlerle onların eline koz veriyorsunuz. Halka sizi din düşmanı olarak gösterir ve inandırırılar demeçlere dikakat edin hele böyle hassas konularda daha dikkat. Halkımız bu konularda hassas olduğu için daha çabuk kandırılabilir.” Başka bir yorumcu: “Halkının yüzde doksan dokuzu müslüman olan Kürt halkının evlatlarına bu yapılır mı? Siz dinsizlikle ve ne olduğu belli bile olmayan laiklikle Kürtlerin sorunlarını çözmeye mi çalışıyorsunuz. Yıllardır size oy verdim ve hiçbir sakınca duymadım. Ama sizde bizim en kutsal değerlerimiz olan Quranı kerime laf söylüyorsunuz ve tehlikeli görüyorsunuz. Yazık..” DTP ve PKK yöneticilerinin benzeri açıklamalarına yukarıdakilere benzer binlerce yorum bulmak mümkün. DTP’de dine olan mesafesini örtmek için son dönemlerde organize ettiği gösterilerde dini semboller kullanmaya⁵⁰ başladıysa da bunun için artık çok geçtir. Başta Hizbullah olmak üzere bir çok dini örgüt bölgede devlet ve DTP/PKK’nın dine yaptıkları vurgunun sahte ve taktiksel olduğunu gerçek dini örgütün kendi örgütleri olduğunu ifade etmektedirler. Bunun tek ististası AK Parti’nin bölgedeki etkinliğidir.

Hamis Tipi Kürt Siyaseti Mümkün mü?

Bölgedeki politik gözlemciler Kürt İslamı fikrinin bölgede yükselişte olduğunu kaydediyorlar. Bu öylesine taban tutmaya başlamış ki halk arasında “Kürtdistan bir gün mutlaka kurulacaktır” şeklinde bir hadisin var olduğu iddia edilmektedir.⁵¹ Yine slogan olarak kullanılan “Biji Apo” nun yerini daha dinsel bir söylem olan “Allah-u Ekber Biji Kürdistan” söylemi almaya başlamıştır. Bölge düşünleri antropojik veriler olarak gözlemlendiğinde bölgede İslami duyarlılığın arttığını gösteren ilginç veriler sunar. Özellikle Kuran’lı Mevlütlü (Kürtçe) düşünlere binlerce katılımın olduğu kaydedilmektedir. Özellikle Hizbullah örgütüne yakın kimselelerin düşün merasimleri bu örgüt tarafından bir kollektif kimlik yaratma aracı olarak kullanılmaktadır. Bu düşünlere zaman zaman binlerce kişinin katıldığı kaydedilmektedir.⁵²

Hizbullah’a yakınlığıyla bilinen Mustazaflar Derneği ve Umut-Der gibi dergenlerin yanı sıra bölgede hızla artan bir islami dernek geleneğinin oluştuğu ifade edilmektedir. Çoğunluğu İslami dernekler olmak üzere sadece Diyarbakır’da 400’e yakın derneğin olduğu bilinmektedir.⁵³ Şu aşamada Kürt siyasetinde yer kapma mücadelesi veren İslamcı Kürt örgütleri PKK için en büyük tehdidi oluşturuyor. PKK ile mücadele anlamında da eşit seviyeye geldiklerinde, daha doğru bir ifadeyle PKK’nın silahlı gününü etkisiz hale getirebilirlerse İslamcı Kürtçü bir partinin doğması kaçınılmaz olacaktır. Zira bir aşamadan sonra dernekler çevre-

⁵⁰ Ferhat Ünlü, DTP mitinglerinde imam ve Kuran, *Sabah*, 28 Şubat 2008.

⁵¹ Ece Temelkuran, “Diplomatik talepler sokağı kesmiyor” *Milliyet* 18 Aralık 2007

⁵² www.cennetyolcusu.com (düşün mesajları)

⁵³ Nevzat Çiçek, “Kürt İslamcılığında ‘yeraltı’ dönemi bitti!” *Nokta Dergisi* 09 Kasım 2006

sinde geliştirilen söylemin mobilize edilmesi zorunluluğu doğuyor. Söylemin seküler sisteme karşı olacağını belirtmek yanlış olmasa gerek. Türk milliyetçiliğine karşı çıkan bu yeni söylemin AB sürecini nasıl algılayacağı belirsiz görünüyor. İslami söylemin radikal kanadını temsil etmesi durumunda AB karşıtı olması beklenen bu söylemin şeriat ile yönetilen bir Kürdistan istemesi olasılığı vardır.

İslamcı Kürtçü bir partinin doğuşu çok için çok beklemek gerekemeyebilir. Politik gözlemciler böylesi bir partinin kurulup kurulmayacağını değil ne zaman kurulacağını konuşuyor.⁵⁴ Zaten 2004 yılından başlayan DTP çizgisindeki partilerde görülen düşüş de bu alanda bir boşluğun oluşmaya başladığını gösteriyor. Bu anlamda önümüzdeki yerel seçimlerde en azından İslami duyarlılığı daha ağır basan kimselerin belediye başkanlıklarına aday olabilecekleri değerlendirilmektedir.

Sosyal ve politik koşulları gittikçe olgunlaşmaya başlayan İslami bir Kürt partisinin şeriat vurgulu ayrılıkçı söylemleri öne çıkarması için PKK'nın durumu, AB sürecinin sonuçlarının alınmaya başlanması biraz da Türkiye'nin iç politik dengelerinde Kürtlere karşı sertleşen bir söylemin oluşup oluşmayacağına bakılarak verilebilir. Şu kadarı söylenebilir: Hamas tipi bir partinin doğması için zemin giderek olgunlaşıyor. Bu zemini absorbe eden tek siyasi yapı AK Parti'nin siyaset anlayışıdır. Bu bağlamda AK Parti kritik bir pozisyona sahiptir.

AK Parti'nin Rolü

AK Parti'nin Kürt politikası hakkında 2007 seçimlerinden önce yazılmış makalelerden birinde Hakan Yavuz ve Nihat Ali Özcan -iki yazar da Kürt sorunu üzerine çalışmalarını bilinirler- şu değerlendirmeyi yaparlar: AK Parti, Kürt sorununu bir etnik-milliyetçilik sorunundan ziyade, Kemalist ideolojinin sekülerizasyon ve Türkleştirme politikalarının sonucu olarak görüyor. Eğer İslami kardeşlik bağlarını geliştirebilirsek sorunu çözebiliriz görüşünü benimsiyor. Beklentilere karşın AK Parti'nin Kürt sorununa çözüm getiremediğini kaydeden yazarlar, bunun nedenini partinin ve hükümetin uzman görüşü istememesi ve konu hakkında serbest tartışma yapmaktan kaçınmasını olarak görüyor. Yavuz ve Özcan AK Parti'nin soruna çözüm önerileri getiremeyerek hem Kürtlerin hem de devlet kurumlarının güvenini kazanamadığını iddia etmektedirler. Yavuz ve Özcan'a göre, Tayyip Erdoğan bir yandan Kürt seçmenine ödünler verirken diğer yandan da Kürtlerin haklarını bastırarak Kürtler ve Türklerin gözünde kendi kredibilitésine zarar verdi. Yavuz ve Özcan'ın öngörüsüne göre "Kürt oylarının ancak %4-5'ini alabilen AK Parti Kürt sorununa odaklansa bile oylarını artıramaz çünkü Kürtler etnik Kürt partisini tercih ediyorlar."⁵⁵

⁵⁴Nevzat Çiçek, "Kurt Isami".

⁵⁵ M Hakan Yavuz and Nihat Ali Özcan, "Kurdish Question And Turkey's Justice And Development Party," *Middle East Policy*, Spring 2006

Ancak 2007 seçimlerinden sonra Yavuz ve Özcan'ın öngörülerinin tam tersi çıktı. AK Parti %60'lara varan oy oranıyla bölgede birinci parti oldu. Her ne kadar Yavuz ve Özcan ulusalcı perspektifi ön plana alarak bu analizi yapmış görünse bile genel olarak Kürt sorunu çalışanlar da AK Parti'den bu başarıyı beklemiyordu. Uzmanların beklemediği bu oran bölgedeki İslami yapılar, tarikatlar, cemaatler ve örgütlerin AK Partiye verdiği desteği hesaba katmamaktan kaynaklandı. Başta tarikatlar olmak üzere bölgedeki aktif İslami yapı bu seçimlerde AK Parti'yi destekledi. Örneğin Hizbullah örgütüne yakınlığıyla bilinen internet sitelerinde yürütülen tartışmalarda AK Parti ehven-i-şerh olarak adlandırılıyor. Hizbullah'ın cemaat olarak bir partiyi desteklemeyeceği ancak üyelerinin serbest olduğu belirtiliyordu.⁵⁶ AK Parti de bölgede gösterdiği adaylarını bölge yapısına uygun ailelerden, şeyh aileleri ve aşiret üyelerinden, seçtiği de başka bir etken olabilir. 2009 yılı yerel seçimlerde, etnik Kürt milliyetçiliğinin “kalesi” olarak adlandırılan Diyarbakır belediye başkanlığı için adı geçen AK Parti adayının ilahiyatçı Nihat Hatipoğlu⁵⁷ olması bu çerçevede değerlendirilebilir.

Görünen o ki AK Parti bölgedeki İslami hareketlenmelerin yarattığı oy potansiyelini siyaset sahnesine aktıyor. Bir İslamcı-Kürt partisi kurulana kadar da bu böyle olacak gibi görünüyor. Ancak, AK Parti'nin kaptılması davası bu dinamiki ucu belirsiz bir noktaya sürükleyebilir. Zaten AK Parti yöneticileri de AK Parti'nin bölgenin Türkiye ile olan son bağı olduğunu belirtiyorlar.⁵⁸ AK Parti'nin kapatılmasıyla ortaya çıkacak boşluğu İslamcı-Kürtçü bir parti ortaya çıkararak doldurabilir.

⁵⁶ www.yesrip.com ve www.inzardergisi.com adlı sitelerde 2007 seçimleri öncesinde yapılan tartışmalarda geçen mesajlar.

⁵⁷ “AKP'den Diyarbakır'a sürpriz aday” *Vatan* 02,02, 2008

⁵⁸ Fikret Bila, “Güven artırıcı önlemler” *Milliyet*, 28 04,2008